

УДК 316.356.4+316.022.4

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.90.7>

А. К. ЯКОВЕНКО

кандидатка соціологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціології та політології,
Національний авіаційний університет

К. А. КОРОЛЮК

студентка факультету лінгвістики та соціальних комунікацій,
Національний авіаційний університет

СТАН МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У 2011–2020 РР.: ХАРАКТЕР, ТЕНДЕНЦІЇ, СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті здійснено аналіз стану міжетнічних відносин в Україні під час третього десятиліття незалежності країни. Розглянуто ставлення українців до представників інших етносів та націй, мовну, етнічну та громадянську самоідентифікацію. Характер міжетнічних відносин в Україні змінився, зростає вплив зовнішньополітичного вектору на процеси самоідентифікації. З 2012 р. і дотепер зростає відсоток тих, хто за етнічною та громадянською ознакою ідентифікують себе як українці, громадянська самоідентифікація є пріоритетнішою за етнічну. Так само зростає відсоток тих, хто вважає українську мову рідною. Проте у зв'язку зі значними соціальними та культурними перетвореннями (акцією громадянського протесту під назвою «Євромайдан», бойовими діями на сході України внаслідок окупації РФ частини її території тощо) можна підтвердити існування тенденції до міжетнічного розширення. Українці залишалися терпимими до значно меншої кількості етносів та національностей, ніж раніше, відсторонювалися від багатьох етнічних та національних груп, демонстрували приховану ксенофобію щодо арабів, африканців, китайців, румунів, турків та ромів. Збройний конфлікт в Україні значною мірою загальмував етнічні та національні процеси. Загострення етнічних конфліктів потребувало уваги влади у східних регіонах, однак представники етнічних меншин найчастіше вирішували їх самостійно. Відбувається зміна геополітичних орієнтацій зі Сходу на Захід, пришвидшуються процеси українізації, міжетнічні відносини характеризуються деяким погіршенням, відбувається регрес, який посилюється в період карантину. Для найбільш дискримінованої етнічної меншини в Україні є загроза залишитися непроінформованими про алгоритм дій у разі захворювання і правила самоізоляції, а також не забезпеченими засобами індивідуального захисту. Сучасне українське суспільство зіткнулося з різними кризами, що викликає і регрес культури міжетнічних взаємин, однак підвищується рівень активності національних меншин у контексті транскордонного співробітництва та посилюється інтерес до міжкультурної взаємодії із західними сусідами.

Ключові слова: міжетнічні відносини, етнічна ідентичність, ксенофобія, мовна ідентичність, громадянська ідентичність.

Постановка проблеми. Кожна людина отожднює себе з певною етнічною чи етнонаціональною спільнотою. Л. Гумільов зазначає: «Основою етнічної ідентифікації є ряд культурно-символічних та антропологічних ознак» [3, с. 44]. Процеси етнічної та етнонаціональної ідентифікації безпосередньо впливає на систему відносини «Ми – Вони» під час формування культури міжетнічних відносин [7, с. 168]. Але боротьба між різними соціальними групами, наявна в Україні, ускладнює ці процеси, що призводить до поступового відчуження людей на користь чужої культури за умов продовження глобалізації. Часто такі конфлікти виникають через етнічні стереотипи, тому дедалі більше дослідників звертають увагу на міжетнічні відносини, їх вплив на суспільство загалом та на окремі його групи. Дослідницький інтерес до міжетнічних відносин в Україні посилювався як і за часів УРСР, так і після проголошення незалежності – внаслідок появи конфліктів на етнічному ґрунті. Важливою характеристикою сучасного українського суспільства є його прагматичні установки, що посилилися після бойових дій на сході нашої країни, і це також не покращує соціальні зв'язки з представниками інших етносів [17, с. 47]. Унормування соціальних і культурних відносин між етносами є необхідною умовою розвитку суспільства. Тому українські соціологи продовжують досліджувати ці відносини та, зокрема, моделі вирішення етнічних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із сучасних підходів до вивчення міжетнічних відносин є конструктивізм. Конструктивісти бачать етнічність як артефакт, який утверджується окремими індивідами, щоб об'єднати людей для досягнення спільної мети. Відповідно, етнічність постає як ситуативна і мотивована [11, с. 213–214]. Тож об'єднати людей можна, лише запропонувавши їм певну кількість реальних підстав, цінностей та переваг, які виправдали би колективне утворення та, можливо, потребуватимуть для його функціонування певної пожертви від окремих громадян. І якщо у суспільстві, що стало на складний шлях розбудови нації, немає консолідаційно-інтеграційного смислодієвого ядра «навколо чогось», то його заміщує антидієве ядро «проти чогось», що стає чинником негативної консолідації [18, с. 4]. За ігнорування цієї обставини малочисельні етнічні спільноти зазнаватимуть негативного впливу.

Є ще один сучасний погляд на міжетнічні відносини, що спирається на положення синергетичного підходу. Він корисний тим, що наголошує: елементи, з яких складається система, можуть розвиватися в різному темпі (відносини одного етносу з іншим стабільно позитивні, водночас того ж самого з третім – діаметрально протилежні). Такий принцип неодночасного нерівномірного розвитку призводить до того, що суспільство може ускладнюватися, видозмінюватися чи деградувати внаслідок саморозвитку окремих процесів, які в ньому відбуваються. Наприклад, хто міг спрогнозувати у 1950-х рр., що нацистська Німеччина буде розвинутою демократією, що займе

панівні позиції серед країн Європи. Як стверджується в межах синергетичного підходу, зміна елементів системи (зміна у відносинах між різними етносами) не спричиняє загибель системи загалом, а лише змінює вектор спрямування її розвитку. У цьому виражена здатність системи до самоорганізації [8, с. 195]. Серед базових моделей вивчення міжетнічних відносин синергетики вирізняють інтеграційну, асиміляційну, маргінальну та сегрегаційну. Інтеграція зберігає культурну самобутність, мову, релігію. Асиміляція трапляється тоді, коли представники одного етносу беруть шлюб із представниками інших, переїжджають до чужої країни внаслідок урбанізації та глобалізації тощо. Маргіналізація призводить до втрати свого коріння й етнічної ідентичності. Сегрегація відбувається через бажання домінувати в культурному, релігійному полі, обмежувати конституційні права. Оскільки суперечності існують всередині будь-яких систем, завдання державної етнополітики – забезпечити баланс інтересів із метою уникнення відкритих міжетнічних та внутрішньоетнічних конфліктів [7, с. 168]. Етнічні групи, що давно ворогують між собою, найчастіше регулюють ставлення одне до одного за допомогою етнічних стереотипів, підкреслюючи своє превалювання над іншою групою, шукаючи позитивні сторони своєї групи і недоліки чужої. Якщо не приділяти належної уваги кожній з етнічних груп, то неоднорідність суспільства може посилюватись: зокрема, етнічні стереотипи можуть спричинити «піраміди ненависті» або «скляні стелі», породжувати соціальну нерівність, позбавляти іноетнічних осіб частини життєвих шансів. Тому в національних держав з'являються характеристики, не притаманні попереднім століттям, а саме:

- 1) міжетнічні відносини вийшли на рівень міжнаціональних;
- 2) спершу непомітна присутність окремих етнічних меншин, які були бездержавними, набуває ознак етнополітичної напруженості всередині держав;
- 3) у тих країнах, де не відбулося ніяких територіальних змін, ідеї етнічної рівності пробуджують свідомість етноменшин, призводять до етнополітичних змін;
- 4) глобальна міграція призводить до зрушень в етнічному складі держав Західної Європи і Північної Америки, а для окремих країн (у тому числі й України) набуває характеру етнічної інтервенції [10, с. 157].

Стан міжетнічних відносин після двох десятиліть незалежності України знову змінюється. Огляд літератури щодо відповідної тематики показав, що з 2011 по 2020 рр. міжетнічні відносини досліджувало багато вітчизняних вчених: Л.О. Аза, Л.В. Афанасьєва, В.О. Бакальчук, Є.Р. Боринштейн, В.М. Ворона, О.К. Гаврилюк, К.О. Данник, Р.В. Демчук, О.В. Іванов, Р.М. Кермач, Д.О. Король, Т.С. Костюченко, О.М. Майборода, І.П. Майданік, С.О. Макеєв, Т.О. Марценюк, Ю.І. Нікішенко, С.М. Оксамитна, Н.В. Паніна, М.І. Панчук,

Ю.М. Поліщук, А.С. Романюк, Ф.М. Рудич, Б.В. Слющинський, В.П. Трощинський, С.І. Устич, М.О. Шульга тощо. Якщо спробувати узагальнити передумови їх досліджень, то можна згадати таке: після розпаду СРСР превалювали орієнтації на Митний союз, на співпрацю з країнами пострадянського простору, водночас зростав рівень підтримки власної незалежності, українська ідентичність визначалася етнічним ренесансом (незважаючи на те, що зручнішою мовою для спілкування була російська), міжетнічні відносини загалом характеризувалися як позитивні. Тип розвитку міжетнічних відносин визначався як безконфліктний, хоча прояви незадоволення етнічних меншин були (зокрема, відмова етнічних росіян визнавати себе етнічною меншиною). Згодом геополітика зберігала свою спрямованість, але в українському суспільстві зростала поляризація між прихильниками російського та європейського вектору [25, с. 3–12], підвищувалося усвідомлення власної ідентичності, набувала більшого поширення українська як мова спілкування. Зміна орієнтацій Києва зі Сходу на Захід призвела до інтенсифікації відцентрових регіональних тенденцій у Правобережній і Лівобережній Україні, яку загалом американський соціолог С. Хантінгтон зарахував до «розколотих» країн, що стикаються із серйозними проблемами в підтримці своєї цілісності [23, с. 346]. Росія в українському медіапросторі зображувалася агресором, але й Захід виглядав слабким, бо, попри прозахідний курс грузинської влади, західноєвропейські країни не змогли (чи не бажали) захистити її територіальну цілісність [5, с. 146]. Відповідно, міжетнічні відносини загалом характеризувалися деякою напруженістю та політикою ізоляціонізму.

Мета статті. Логічно, що цілі статті – проаналізувати характер та тенденції міжетнічних відносин в Україні у третє десятиліття незалежності, а також вектори суспільно-політичного розвитку держави, оскільки їх поточний стан впливає на ставлення українців до людей іншого етносу / іншої національності, й наслідки цього ставлення.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку зі значними соціальними та культурними перетвореннями в Україні з'явилася тенденція до міжетнічного розшарування, яка переходила в національну нетерпимість, непримиренність і зростання ксенофобських настроїв [1, с. 34]. Етнічні суперечності та конфлікти виникали в багатьох країнах [15, с. 81], часто через наявність імігрантів як джерела поліетнічності, оскільки це провокувало конфлікти на соціально-економічному ґрунті навіть у розвинених країнах (Франція, Німеччина, США тощо). Причиною цьому був не лише традиційно неоднаковий доступ до матеріальних та владних ресурсів, а й новини про небажання імігрантів працювати, щоб заробляти, якщо вони користувалися програмами державної допомоги, отримували мінімальне фінансування і вели певний спосіб життя, вдаючись до девіацій (що посилювало суперечності з титульним етносом країни в'їзду, адже оподаткування стягувалося

з працюючого населення). Це провокувало поширення негативних етнічних стереотипів. Такі процеси відбувалися і в Україні. У минулому нашої країни було чимало випадків, коли групи правлячого класу, що конкурували між собою, для досягнення власних цілей спекулювали на фактах нерівного економічного розвитку регіонів із населенням, яке дещо відрізнялося за етнонаціональним складом та етнокультурними практиками. Так чинили деякі «наглядачі» за контрольованими регіонами, при цьому вимагаючи особливого статусу для регіону. Внаслідок цього національна і громадянська інтеграція штучно стримувалася, це становило й до сих пір становить загрозу державному суверенітету. За результатами Європейського соціального дослідження 2012 р., на питання: «Якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям, які за етнонаціональною або расовою належністю відрізняються від більшості населення країни?» українці відповіли так: 17,3% – слід дозволяти багатьом таким людям переїжджати до країни; 23,6% – слід дозволяти деяким таким людям; 24,8% – слід дозволяти лише небагатьом таким людям; 22,5% – не слід дозволяти нікому; 11,0% – не знаю [4, с. 147]. Тобто практично кожен четвертий громадянин мав ксенофобські настрої в цей час, що дещо контраверсус з принципами демократичного суспільства.

Події 2013 рр. – самовільне покидання посту президентом України В. Януковичем, зміна політичного керівництва, окупація частини території України РФ, бойові дії на сході України – змінили ситуацію в міжетнічних відносинах. Так, періоду акцій громадянського протесту під назвою «Євромайдан» відповідала зміна у геополітичних настроях. Вперше за весь час незалежності України зовнішньополітичний вектор на РФ стала підтримувати меншість населення. Оборона Донецького аеропорту, подальший відступ української армії, теракти в Маріуполі, Краматорську, підписання другої версії Мінських домовленостей – події 2015 рр. – так само вплинули на погляди українців. Із початком 2016 р. зберігалася тенденція поступового зменшення прихильників європейського вектора, хоча їх частка значно перевищувала частку прихильників вступу до союзу із РФ [5, с. 146–147]. Так, за даними соціологічного моніторингу «Українське суспільство», 18,8% респондентів вважали, що таке зближення позитивно впливає на нашу економіку, 32,9% – що скоріше позитивно, 19,3% – що ніяк не впливає, і лише 4,8% визначали його негативним. На думку 36,8%, зближення України з ЄС переважно відкривало можливості, а 37,9% громадян вважали, що воно приносило нові загрози. Саме останніх побоювались 13,0% мешканців України. Не можна не зазначити те, що 36,9% опитаних вважали, що зближення України з ЄС позитивно впливає на життя їхньої родини, лише 2,8% респондентів дотримувались протилежної думки [21, с. 176]. Це пояснюється тим, що частина громадян України, які не були прихильниками державної незалежності у звичайних умовах (коли ніщо не змушувало їх задуматись

про можливі загрози у разі втрати незалежності через приєднання до інших держав) за набуття загрозами ймовірного характеру починали замислюватись над тим, що незалежність для них важлива і є дійсно цінністю. Доказом цього була і реакція суспільства на анексію Криму в 2014 р., коли менше ніж за два місяці частка прихильників суверенітету України зросла з 83% до 90% дорослого населення. Рік за роком підтримка незалежності отримувала серед громадян більше поширення [24, с. 7–9]. 2014 р. став своєрідною точкою невідворотності зовнішньополітичного вектора на співпрацю з ЄС та НАТО, і суспільство остерігалось міжнародних конфліктів. Від початку 2012 до кінця 2019 рр. частка тих, хто переймався цим аспектом, зросла від 10,7% до 20,3% [21, с. 483]. Збройний конфлікт у країні значною мірою гальмував етнополітичні процеси. Загострення етноконфліктів у східних регіонах потребувало уваги влади, однак іноетнічні групи найчастіше самостійно вирішували соціально-гуманітарні питання [6, с. 43].

Поряд із проєвропейськими настроями зростали й ізоляціоністські. Прихильники останніх стверджували, що ні РФ, ні ЄС не зацікавлені в економічному розвитку України, оскільки вона є конкурентом. Тому Україна має стати самостійним геополітичним гравцем, щоб успішно розвиватися та створити безпечні умови для своїх громадян [13, с. 21]. Принаймні, на мовній ситуації це відобразилося. З 2012 р. рідною українську мову вважало дедалі більше людей, при цьому зменшувалося таке ставлення до російської. Щодо мов етнічних меншин, то загалом теж спостерігаємо тенденцію до зниження [21, с. 514]. Для того, щоб зрозуміти, чи оптимальною є модель державної етнополітики зі співпрацею з ЄС, потрібно проаналізувати, зокрема, пріоритетність громадянства у структурі самоідентифікацій. Громадянська самоідентифікація є пріоритетнішою за етнічну, а також незалежною від ставлення до етносу [12, с. 19]. Розгляд соціологічних даних [21, с. 468] засвідчує таке: з кожним наступним роком після 2012 р. дедалі більше людей ідентифікували себе представником свого етносу; практично з кожним новим роком відбувалося зростання частки тих, хто ідентифікував себе як громадянина України; з кожним новим роком кількість тих, хто ідентифікував себе як громадянина Європи, зростала, а тих, хто ідентифікував себе як громадянина колишнього СРСР, падала. Опитування молоді 2017 р. засвідчило, що людям іншої національності не довіряла третина респондентів (34%), а довіряли та скоріше довіряли – 17% [19, с. 129]. А оскільки саме молодь формує засади майбутнього, такі дані не є втішними, з огляду на геополітичний вектор України на ЄС.

Так само тривожним сигналом є результати даних Світового дослідження цінностей сьомої хвилі (2017–2020 рр.): частка респондентів, які не хотіли б жити по сусідству з людьми іншої національності, становила 24,8% [14, с. 32]. Тобто практично кожен четвертий українець у відкритій або закритій формі мав етнофобію. Згідно з даними цього ж дослідження, довіра до людей іншої національності

розподілялась так: 5,5% громадян повністю довіряли іншим, 35,7% – дещо довіряли, 27,7% – не дуже довіряли; 14,2% – зовсім не довіряли, 16,2% – не визначились та 0,7% не відповіли. Отже, частка тих, хто схильний довіряти людям іншої національності (один із показників толерантності), становила 41,2%, у той час як 41,9% населення були схильні не довіряти таким особам. Якщо прийняти всіх, хто визначився із відповіддю, за 100%, то практично кожен другий не довіряв людям іншої національності [26]. Національна дистанційованість за шкалою Е. Богардуса в дорослого населення свідчить, що у третьому десятилітті незалежності терпимими українці залишалися до значно меншої кількості етносів та національностей (за даними опитувань, проведених Інститутом соціології НАН України у 2016 р. та КМІС у 2018 р.): до українців, до українців, що мешкають в інших країнах, до російськомовних та україномовних українців, до росіян, хоча ставлення до останніх змінилося на гірше. Відсторонювали себе від американців, канадців, грузинів, євреїв, кримських татар, молдаван, німців, поляків, росіян, румунів та французів. Прихована ксенофобія виражалася щодо арабів, африканців, китайців, румунів, турків та ромів [21, с. 13]. Результати вимірювання соціальної дистанції за цією шкалою засвідчили, що українці мали ксенофобні настрої щодо ромської національної меншини. Також дослідження рівня екстремістських орієнтацій населення України показало, що від 1% до 4% опитаних схвалювали напади і побиття малочисельних етнічних груп, і ставлення до ромів було найгіршим [9, с. 55]. Згідно з результатами соціологічного дослідження «Українське суспільство та європейські цінності», людину іншої національності як члена сім'ї були готові прийняти 14,3% населення, як близького друга – 23,6%, як сусіда – 19,6%, як колегу по роботі – 8,3%, як громадянина України – 16,2%, як туриста – 16,7%, не згодні приймати в жодній якості – 1,3%. Людину іншої раси – 5,3%, 12,4%, 18,2%, 11,2%, 21,6%, 28,1%, 3,3% відповідно [20, с. 13].

Помітно, що сучасне українське суспільство зіткнулося з різними кризами, які безпосередньо впливають на життя людей, в тому числі морально-етичною: егоїстичні тенденції, раціоналістичний прагматизм як установка на отримання моментальних переваг тощо. Це викликає і регрес культури взаємин, зовнішні та внутрішні конфлікти, що загрожують перерости в норму життя і спілкування. У такій ситуації в суспільстві є дуже важливим формування соціокультурної толерантності [2, с. 16–19]. Зазначимо, що третє десятиліття незалежності України позначилося пандемією COVID-19 та глобальним карантинном. Більшість країн світу зачинили свої кордони для мігрантів, попередньо відправивши значну їх частину на батьківщину, та змінили свою міжнародну риторичку в бік посилення національних інтересів (можна згадати приклад Італії, яка, будучи членом ЄС, залишилася наодинці з соціально-економічними проблемами внаслідок великої кількості хворих, нестачі ліжкомісць та медперсоналу). Так, керівництво країн,

що почали виробляти власну вакцину, звинувачують у дискримінації населення країн третього світу, які не можуть отримати доступу до такого виду лікування, а точніше – превенції захворювання, через свій економічний стан. І хоча позиція політичного керівництва є зрозумілою, вона порушує головний демократичний принцип – рівності усіх людей між собою, адже надає перевагу одним групам, внаслідок чого страждають інші. Це стосується самого процесу вакцинації, до якої мігранти входять в останню чергу, виробника вакцини, її вартості, доступу до засобів індивідуального захисту. Не залишилася безвинною й Україна. Розглянемо цю проблему на прикладі етнічної меншини ромів. Конституція України гарантує кожному громадянину низку прав, до яких належить і право на охорону здоров'я. Проте роми не можуть задовольнити це право через відсутність документів, недостатнє матеріального забезпечення, відсутність доступу до ЗМІ тощо – вони залишаються непроінформованими щодо алгоритму дій у разі захворювання, не знають правил самоізоляції, не можуть забезпечити себе засобами індивідуального захисту (вирішення цього питання взяли на себе волонтери). Така обставина підвищує ризики швидкого поширення хвороби серед ромів, які, як правило, живуть гуртом. Ще одна проблема полягає в тому, що роми, як правило, задіяні в тіньовому трудовому секторі, а отже, з початком пандемії, втративши робочі місця, вони залишилися без будь-яких соціальних гарантій та виплат. Більшість їх сімей є малозабезпеченими і не може дозволити собі комп'ютерну техніку для дистанційної освіти, а отже, школярі втратили право на рівний доступ до освіти. Додатковою загрозою є маніпулювання ЗМІ, якщо вони вказують етнічну приналежність хворих, бо таким чином розпалюється етнічна неприязнь [16, с. 27–33]. Проте є і зрушення на краще. Найвний стан реформи децентралізації характеризується в Україні підвищенням рівня активності національних меншин у контексті транскордонного співробітництва. Це значною мірою активізувало роль представництва національних меншин у реалізації проєктів транскордонної співпраці в прикордонних регіонах, що позитивно відбивається на стратегічному розвитку об'єднаних громад і суспільства загалом [22, с. 51]. Також посилюється інтерес до міжкультурної взаємодії із західними сусідами: футбольний матч «Євро – 2012», програми академічної мобільності студентів до європейських країн тощо.

Висновки і перспективи. Отже, у третьому десятилітті незалежності України, що умовно розділене на два періоди – до 2013 р. та після, – перший період має майже такі самі особливості, як і попередні десятиліття, а з початком другого відбувається зміна геополітичних орієнтацій із Сходу на Захід, пришвидшується українізація, стає більш інтенсивним почуття власної ідентичності. Відповідно, міжетнічні відносини характеризуються деяким погіршенням, відбувається їх регрес, що посилюється в період карантину. Варто продовжувати

аналіз цієї тематики з огляду на подальшу трансформацію міжетнічних відносин в Україні.

Список використаної літератури

1. Афанасьєва Л.В. Емпірична репрезентація етнічної толерантності молоді в контексті інтеркультурного міста. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. № 57. С. 33–40.
2. Боринштейн Є.Р. Соціологічна специфіка соціокультурної толерантності. *Перспективи: соціологія*. 2016. № 1(67). С. 14–20.
3. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва : Айрис-Пресс, 2016. 560 с.
4. Євтух В.Б. Поліетнічність як конструкт *modus vivendi*. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 4. С. 133–155.
5. Іванов О. Зміни у геополітичних орієнтаціях населення України. *Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики* : колективна монографія. Київ : НАУКМА, 2017. С. 130–149.
6. Кдирова І.О. Етнічність у процесах культурного розвитку багатонаціонального суспільства України. *Young Scientist*. 2017. № 8. С. 43–47.
7. Луцишин Г. Особливості впливу міжетнічних відносин на розвиток політичної нації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. № 20. С. 167–170.
8. Майборода О. Синергетична парадигма дослідження функції етнічності у міжнародній системі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2011. № 5. С. 191–216.
9. Марценюк Т. Проблеми ромів в Україні: гендерні аспекти. *Український соціологічний журнал*. 2015. № 1-2. С. 54–60.
10. Нельга О. Етнічна соціологія як наука. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2010. № 2. С. 154–169.
11. Нікішенко Ю.І. Етнологія та культурологія: спільні проблемні поля культуро-центричного світу. *Культурологія : Могиллянська школа* : колективна монографія. Наук. ред. та упоряд. М.А. Собуцький, Д.О. Король, Ю.В. Джулай ; Нац. ун-т «Кієво-Могиллянська академія», Каф. культурології. Київ : Олег Філок, 2018. С. 205–234.
12. Панчук М.І., Котигоренко В.О. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнонаціональні відносини в Україні. *Український соціум*. 2020. № 1(72). С. 9–40.
13. Рудич Ф.М. Євроінтеграційний курс України: стаття самостійним геополітичним гравцем. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 2 (70). С. 5–22.
14. Світове дослідження цінностей в Україні / Л. Акуленко, О. Балакірєва, І. Волосевич та ін. Київ : Український центр європейської політики, 2020. 216 с.
15. Слощинський Б.В. Глобалізаційні процеси та субкультура населення сучасного українського Приазов'я. *Наукові праці: Соціологія*. 2014. № 232(244). С. 80–84.
16. Спеціальна доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Вплив пандемії Covid – 19» на ромську громаду в Україні / Л. Денісова,

В. Іванкевич, Н. Федорович, Л. Кобелянська. 2020. URL: <https://rm.coe.int/special-report-11-01-2021-ukr/1680a13218> (дата звернення 21.06.2021 р.).

17. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

18. Суший О.В. Наукові студії із соціальної та політичної психології. *Націєтворчий процес у координатах соціетальної кризи в Україні*. 2019. С. 83–109.

19. Українське покоління Z: цінності та орієнтири / Центр «Нова Європа». 2017. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13874.pdf> (дата звернення 21.06.2021 р.).

20. Українське суспільство та європейські цінності: звіт за результатами соціологічного дослідження / Фонд імені Фрідріха Еберта. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/ЄVnropeisk_i_cinnosti_tables_and_diagrams_MR_.pdf (дата звернення 21.06.2021 р.).

21. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : збірник наук. праць / гол. ред. В. Ворона, М. Шульга та ін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. № 6 (20). 517 с.

22. Устич С. Сутність сучасних транскордонних процесів та їхнє категоріальне відображення. *Український соціологічний журнал*. 2013. № 1–2. С. 47–53.

23. Хантингтон С.Ф. Столкновение цивилизаций. Москва : АСТ, 2016. 640 с.

24. Хмелько В.Є. Динаміка підтримки населенням суверенітету України у перших десятиліттях її державної незалежності (1991-2014). *Наукові записки. Соціологічні науки*. 2014. № 161. С. 3–10.

25. Хмелько В.Є. Ставлення громадян України щодо її вступу до Євросоюзу і НАТО та їхня оцінка своєї обізнаності стосовно цих організацій / Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/articles/attitude_to_es_and_nato.pdf (дата звернення 21.06.2021 р.).

26. World Values Survey. Online Data Analysis. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> (дата звернення 21.06.2021 р.).

Yakovenko A. K., Koroliuk K. A. State of interethnic relations in Ukraine in 2011–2020: pattern, trends, sociopolitical context

The article analyzes the state of interethnic relations in Ukraine during the third decade of independence. The attitude of Ukrainians to representatives of other ethnic groups and nations are considered as well as their linguistic, ethnic and civic self-identification. The pattern of interethnic relations in Ukraine has changed, the influence of the foreign policy vector on the processes of self-identification is growing. Since 2012, the percentage of those who identify themselves as Ukrainians on ethnic and civic grounds has been growing, and civic self-identification is a higher priority than ethnic self-identification. The percentage of those who consider Ukrainian their native language is also growing. However, in connection with significant social and cultural transformations (civil protest action called «Euromaidan», hostilities in eastern Ukraine due to the occupation of part of its territory by RF, etc.), it is possible to confirm the existence of a trend towards interethnic stratification. Ukrainians remained tolerant of a much smaller number of ethnic groups and nationalities than before, distanced themselves from many ethnic and national groups, and showed hidden xenophobia toward Arabs, Africans, Chinese, Romanians, Turks, and Roma. The armed conflict in Ukraine has significantly slowed down ethnic and national

processes. The escalation of ethnic conflicts required the attention of the authorities in the eastern regions, but representatives of ethnic minorities often resolved them on their own. There is a change in geopolitical orientations from East to West, the processes of Ukrainization are accelerating, and interethnic relations are characterized by some deterioration, there is a regress which intensifies during the quarantine period. For the most discriminated ethnic minority in Ukraine, there is a danger of remaining uninformed about the algorithm of actions in case of illness and the rules of self-isolation as well as unprovided with personal protective equipment. Today's Ukrainian society has faced various crises, which causes a regress of the culture of interethnic relations, but the level of activity of national minorities in the context of cross-border cooperation is increasing and interest in intercultural interaction with Western neighbors is growing.

Key words: *interethnic relations, ethnic identity, xenophobia, linguistic identity, civic identity.*